

Tudom, nagy nyári délután lesz

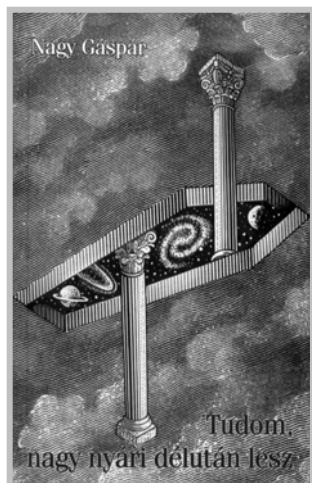
NAGY GÁSPÁR ÚJ VERSEI

A költő öt ciklusra osztja új kötetét. A nyitó és záró rész, a *Sors-lián* és a *Megígért birtokunk* foglalja keretbe az 1994 és 1997 között írt költeményeket. Ez a keret, mint egy gyászjelentése: a halál, a közelítő elmúlás tényeit és jeleit rögzíti, a „mielőtt még sorban elmegyünk”, mielőtt még „eljutunk ama fénylő útig / ahonnan többé nincs visszafordulás” számvetésének szenvedtelenségével. *Helyzetek már perfectumban* – így az egyik verscím, de a többi is a *Temetek – halálra ébredek* és *A halál beúzen* élményeivel terhes. Azzal – ismét egy vers éléről idézve –, hogy *Naponta jönnek – naponta már az értesítések*, hogy „halálhírekkel gazdagodva” telik az élet, közeleg a vég. „Mintha már fölénk hajolna”, aki elszólít, és a költő már nem is töpreng a maga idejének lejártán, nem sajnálkozik és nem kelt szánalmat maga iránt, hanem a gyász hírek könnyörtelen tárgyilagosságával sorolja elő az eltemetettnek tudott elképzeléseit, mintha csakugyan végleg megva-

lósíthatatlanok lennének. *Cím-tervek mint cintermek: csupa holt, elvetélt ötlet* – írja, s a huszonegy tétel közül is feltűnően sok a halálra vonatkozó. Barbár és szelíd figyelmeztetések címzettjeként a „ne félj de tűnődj” magatartásparancsát fogalmazza meg. Hogy az önfelszólítás önbiztatás is, és hogy nehéz neki engedelmeskednie, mert a félelem nehezen űzhető el, ezt a halál metaforái, szimbólumai árulják el. „Végső szörny”-ként tűnik fel egy helyütt, másutt a le- vagy kihullást – Adyra emlékeztető módon – a „rostát”-hoz kapcsolja, s úgy láttatja, hogy ennek a „szörnylikán” bocsát le az „irdatlan mélybe” „valami sodrott sors-lián” mindenkit, siker és kudarc minden résztvevőjét. A földi hívságok és dicsőségek, rangok és címek iránt érzéketlen elmúlás gondolatához ismét más helyen (*Rázkódó őszt*) a lehulló, „szélütött levelek” képét társítja. Az ajánlásban idézett új halottai sem kegyelemre, „sem semmi alkudott oltalomra” nem számítanak, nem számíthatnak – marad az írás,

egy fehér lap tanúskodása.

Az emlékéllítés, ha akikhez ő is sorolja magát, „a nemzedék elindult”. El az *Abogy keresztül* a nyár ajánlásában szereplő B. I., a barát, a nemzedéktárs, Baka István, akinek a „mostani címére küldi a *Levél, ha hull...* sorait. A Pintér Lajossal hármasban tartott 1976-os bemutatkozásukra, az Eötvös Kollégium-beli költői estjükre szóló meghívó mint relikvia emlékezteti a közös indulásra, és egy szeptember végi ká-

Kortárs Kiadó
Budapest, 1998
142 oldal, 680 Ft

nikulai nap végső búcsújára is a szekszárdi temetőben, ahol pár évvel korábban pedig Csengey Dénes sírjánál gyülekeztek. Az „Élsz, élsz nagyon...” önvigaszába nyugtató alkalmi írás párja *Az utolsó napok filmje*: ez is szeptember végi gyönyörű őszi nappal indul, a költészetbe nemcsak egy estén bevezetőjük, felfedezőjük, barátjuk, Kormos István erdélyi útjának leírásával, majd egy irodalmi este mókás hangulata, táncikálások, széptevési szokások elevenednek meg, mintegy ezzel enyhítve a korai halál tragikumát. Az álltában összeesett „Szegény Yorick”-ról készített pillanatfelvétel nagyon is jellemző a kötet egészére. Egyrészt amiatt a szinte játékos derű miatt, amivel a rostán való kihullás szörnyűségét elviselhetővé teszi. Másrészt a hang természetessége, az élőbeszédre emlékeztető hétköznapiasága miatt. „Szép kis életem volt / mondhatom... / de nem mondom / minek dicsekedjem / amikor már nincs értelme / hiszen... / tudjátok / de Ő még nálam és nálatok / is jobban... / akkor meg minek reszketek / hát ez bizony / jó kérdés...” – jelzi a kifejezés szándékolt igénytelenségét és közhelyességét a *Helyzetek már perfectumban*. A minden emelkedettség, pátoz hóján való megszólalások a leggyakoribbak. A gyors, hevenyészettnek mutakozó rögtönzések, reflexiók. Széljegyzetek egy-egy gyászjelentés keretein kívül. A „ne félj” jegyében, mint ahogy ezt a parancsszavat visszahangozza a *Magamtól féltem...* is: a halálnál szörnyűbbnek állítva a némulást, a szótlanságot, a hallgatást. Hogy a költői beszéd elapadása rémiszti, erre csak sejtelemszerűen utalnak az utolsó sorok kiemelései: az Úr kegyelméből talán marad „*belül a látás*”, kívül pedig „*a kegyetlen nézés*”.

A második ciklus, *A lélek túléréjével* költeményei az *Esztergomi apokrif*fel kezdődnek. Ebben Dobokay György, Balassi Bálint gyóntatópapja „rakosgatta össze” a haláltusáját vívó költő szavait. A lábjegyzet paratextuális elemének (*lejegyezvén az*

Úr 1994. esztendejében) – különös szerep jut: időtlenné teszi, kitágítja, az örökkévalóság részévé avatja, ami hitelesíthetetlen és hitelesíthetetlen, ami apokrif. Amit itt a mintegy mellékesen odavetett, zárójeles megjegyzéssel ér el, azt a következő költeményében a képekkel: nagy csillagközi homokozót láttat, az Ég magasságát, ahová fölröpülőzve és kiszökve „vizsgálja porát! a kozmikus Egésznek”, de a Semmi felhőiből sehova aláhulló, gördülő anyagi könnycsepp is ugyanarra hivatott: kozmikussá növeszti Nagy László hiányát (*Arccal az Égnek*). Ünnepezné, mint a motó jelzi, a hetvenedik születésnapján, és ünnepli is, hiszen a hitetlenkedő kérdéssel – „Amikor 17 éve más dimenzióban?” – mintha a jelenvalóságát erősítené meg, a számára való létezését. „Istene nem már / fele halott” – áll valahol a Tiszatáj-köszöntő közepe táján, Illyés és Weöres mellett a Lászlókat és Pistákat nevezve meg a kissé didaktikusra sikeredett *Vallomásban*. Mi volt akkor a gyönyörű? – teszi föl, ismét köznapias egyszerűséggel a kérdést, és a válasza hasonló: tétje volt annak, hogy „mit mond a mű / vagy mit rejt el”. A költészet, a líra szerepére vagy az ihlet működésére, azaz egy félkész vers elkészítésére a példaképül választott alkotóktól függetlenül is rákérdez. A csaknem harminc évvel ezelőtti antológia, a *Költők egymás közt* címbéli állításával vitázva írja meg a *Versek egymás közt* illúziótlan sorait. Egy másik versben szóról szóra ugyanaz a fordulat fejezi ki a széthúzást, az együvé tartozás helyett a magára maradottság pusztá tényét: ki a hallgatásba, ki a fecsegésbe menekül – indul a *Nem ismered. A történet végében* is egymást követik az ítéletmondatok, az olyan állítások, amelyek megint csak

a prózaiságukkal tüntetnek.

Alig élnek a metaforizálás, az érzékleteség, vagy a tárgyiasítás, az elvonatkoztatás lehetőségeivel. A sorokba tördelést fo-

lyamatossá téve alig mondanak többet, mintha hírlapi közlemény adná tudtul, hogy: a „nyolcvanas évek elején még 20 forint se volt egy szép kiállítású verseskötet, a dedikációk pedig barátiak sugallatosak” voltak, „de aztán semmire sem maradt idő”, a köz- és a magánélet kudarcainak „átbeszélésére” sem, úgyhogy a végére sikerült mindent elkövetniük, „mindent amire elleneink legszebb álmaikban sem gondolhattak sikerült sikerült hát vivát vivát egymást elárulni földadni hátbaszúrni nem volt könnyű de sikerült saját erőnk-ből beletalálni a nagy semmi remegő közepébe”. A gyűlölet és a sértettség mocsaraiban gázló férfiak emlegetése, a kicsinyesség világajnokaként történő megnevezésük ugyanoda tartozhat, ahová a fényesre koptatott gondolatok, a kivérzett koreográfiák említése: a pamflet, a gúny tárgyává tett művészet, művészeti élet körébe. Az elmarasztalást csak súlyosbítja, a bírálat élet még metszőbbé teszi a több költeményben feltűnő forma: a kérdéseké, a rövid, pattogóaké, a nyersen számonkérőké éppúgy, mint a többszörösen bővítettéké, az érvelést is magukba foglalóké. „Elfogyott volna már a vérdíj? Vagy csak lanyhul a titkos szponzorok figyelme? – indul az ajánlása szerint a *Túlélők dicséretére* szánt *Az élet legvadabb bozótosából*, majd így folytatódik: – Talán hirtelen kasszát csináltak? S hova tűntek a nagy nyári média-lapukon sütkérező csigák, gyíkok? Megfulladtak tán ezüstlő nyálvonalukban? Már nincs egyetlen nyílvesző sem, amivel ölni lehetne? Vagy legalább beröpíteni a nyitott ablakon jó szokás szerint az ’élve vagy halva’ üzenetét? Es a lassan ölő mérgek? Meg a ragályként dühöngő karantén-effektusok?” Képeiben, motívumaiban csakugyan a „legvadabb bozótos” átláthatatlanságát idézi. A széteső szerkezet a kérdezőként fellépő lírai ént zaklatottnak, szinte ingerülten indulatosnak mutatja. Olyannak, aki valóban a maga példájával igazolja, amit az

átkötő két versszakasz, az írásképileg is megkülönböztetett két-két sor, a

„Ki lehet bírni mindent. / Ki lehetett!”

és az ezt megerősítő szentencia, a „Bizony, ki lehet bírni azt is. / Figyelemmel és fegyellemmel” állít. E figyelem és fegyelem tanúsítója a következő rész: ami eddig sűrűnek, kuszának, iránytalannak mutatkozott, az úgy lesz áttekinthető, úgy kap irányt, mégpedig a magasba ívelését, hogy megőrizi a vadon sejtelmességét, titokzatosságát is. A dőlt betűs *versek* írása visszahat magára az életre: a készítés, csinálás kikövetelt figyelme és fegyelme a „szívrengéses nappalok” halálos vágtaí után a tornyok, a kupolák magasából engedni látni mindazt, ami megunhatatlan. E jelző a folyóhoz társítva nemcsak az élet, hanem a költészet metaforája is lesz. „S már zeng is a legszebb lejtésű mondat, / úsztatja magát az estéli folyó / kivilágított kottasorán” – tölti el a zárlatot a megnyugvás csendes esti áhítata. A *Prédál a vers* és az *Amidőn műhelygondokról* szól a *gondnok* mint a címük is mutatja: ismét a költészet művelésének titkait választja témájául. A szavak, a képek, a gondolat, a forma kiválasztásakor „mintha a némák és vakok erényei” volnának a költőké, mintha a révült bambulásnak nevezett ihletettség lebegő perceiben a vers csak történne velük, előttük és nekik. „zúdul át rajtam” – szemlélteti a folyamatot. Másutt a kenyérhez – ha nem is a mindennapihoz – hasonlítja a vers testét, nemes matériáját. Úgy találja, a pompás hideg ésszel vagy őrült hatalmas szívvel dagasztott vers isteni kemencét kíván, és hogy a pátoz megégeti az alját, a szándékolt hűvösség miatt pedig keletlen nyers marad a legközepe – helyettük (innen a ciklus címe) „a lélek túlerejével / dagasztott vers / kovásza képes a csodára”. Nem az alkalom és nem a hely a meghatározó tehát, lehet „kocsmasekrestyében” ülni, lehet sosem hallott „pionír keservest” dúdolgatni –

a lélek túlereje, megfeszítése a fontos. Ennek nem mond ellent, hogy a „Fölröpülni rajban” látványa jobban lenyűgözi, mint a még oly mutatós szárnyalásoké, merész ívű röptéké. Pedig – a ciklus a bizonyosságra – a verset mint alkotást korántsem az elragadtatások, a révületbe esések, az ígézések, azaz nem az annyi gúnnal emlegetett profetikus hevülések, samanisztikus önkívületi állapotok következményének, eredményének tekinti. A fogantatása vagy születése helyett ezért is beszélhet a készítéséről, a megmunkálásáról. Ezért hasonlíthatja az évekig eltartó harangöntéshez, az „irgalmatlanul” végzett reszeléshez, kalapáláshoz, hevítéshez.

E képnél maradvá: a harmadik ciklus nem a nagyharangé, hanem a reszelékeké. *Köz- és magánszolgálati k(v)arcolások* – a címből legalább három jelentésréteg hámozható ki. Utalhat mindenekelőtt a tömegtájékoztató eszközmezeinek megkarcolására, futtában is letörölhetetlen, véletlenül is nyomot hagyó megjelölésére. Utalhat arra, hogy a reflektorok helyett a higanygőzlámpák fényében kellene sütkérezniük: nem, hogy bámulják őket, hanem hogy kezeltessék magukat. Harmad-sorban pedig utalhat a műfajra: a karcolatéra, a napi eseményekhez kapcsolódó rövid, szellemes elmefuttatásra. S valóban, glosszák, fricskák tartoznak ide. Rögtönzések, reflexiók arról, hogy „bájos / ahogy a diktatúra / visszasompolyog” (*Mostanában egy fekete macska*) vagy hogy a „csapnivaló banda” „vérválas” igricei kínozzák a vonót, gyúrák fűrészporból a vizezett laskát, tüsszögik egymásra „sebesen a tömjént”, „föltiltván” magukat (*Csapás, de hány?*). A cikluson belüli – vagyis eleve ironikus szerepű – kék-márvány köz-lépcső ciklus a rádió sietősen-zagyva hírolvasójának divatos hadarásán élcelődik, kárhoztatva hogy az „alkalmi kis heródesek” háborítatlanul „utonállják / gyilkolásszák a nyelvet” (*Újszövetségi kapitányok?*) Másutt nagy farsangnak,

maszkabálnak látja a kort,

ismét másutt nyelvjátékokba kezd, az *Óda-bevallások idejént* emlegetve, vagy azt kérdezve, milyen a farsang-végi fals dal, a „számító hangszer” klaviatúrája, a törleszkedése, az alkalmazkodása vajon mit szólaltat meg (*Szponzorok a zongoránál*). Az *Epe(pe)kövek a Parnasszoszról*, a „Karinthy Cini halhatatlan író és fradista emlékének” ajánlott három tételes, nyári, tavaszi és őszi „változatú” költemény a „mértékadónak / mondott és föltömjénezett / rettegett kihagyók / érték- és lelkiösmerettel / megcsalt számadók” munkája eredményeként írja le, mennyire gazdag változatosságú lehet az Epepe szerzőjének szándékos mellőzése, elfeledése és elfeledtetése. Ez a hosszabb kompozíció is, mint a Döbrentei Kornél születésnapját köszöntő írás – pontos önismeretről tanúskodó – címe ígéri, csak itt-ott rándul versbe. Nem így a *Tamás-i-áda*, *Menyhérti-óda*, a köszöntők legleleményesebb és leghumorosabb darabja. Szinte tobzódik a nyelvi ötletekben; „ritka vígságában” úgy játszik, hogy közben személyes is; csípve csujjogat és laudál.

Mintha szándékosan ellenpontozna: a következő ciklus, Az éjben *október van* nem a víg üzeneteké immár, hanem – az egyik vers címével – a *Gyötrődéseké*. A nyomasztó, kízó lelki fájdalmaké, aminek oka ahhoz az iszonyú csalódáshoz köthető, amit árulásként, merényletként határoz meg a fájdalmát önbiztatással elűzni igyekvő lírai én. Barátságok széthullásán kesereg, hogy szertefoszlott a „márc-júnokt”-hoz kapcsolt álma, szerte az, hogy „holmi ligetes beszélő helyekben” hinnie lehessen. „A MEGBOCSATÁS SZÜNETEL!” – karcolja, csupa nagy betűvel, a padba, hogy magamagát is emlékeztesse a múltra. Ez az emlékező helyzet a számvetés alkalmát teremti meg. Ugy is, hogy mintegy utólag válaszol azokra a vádakra, amelyekkel előbb az *Öröknjár: elmúltam*

9 éves, Új Forrás-beli, majd a Tiszatáj fel-függesztését okozó *A Fiú naplójából* című verseinek közlése miatt illették. Akkor sem voltam naiv és most sem vagyok naiv – beszél a lehető legegyszerűbben. A száz-húsz éve született Ady Endre szellemének ajánlott *A mai bátrak* az „ez van” hamis békéjét hirdető egykori bírái, megítélői viselkedésére – „ha szemből jöttem / más-fele néztek...” és szófordulatára „hogya lehetek ilyen felelőtlen?!”, emlékezik, hogy ironikus fényben láttassa a ma „igazolt” szabadsághőseit. *Magyar abszurd*nak minősíti, a szocializmus idején annyszor hallott frázisra, a *történelmileg úgy alakult* belenyugvást sugalló szólamára rájátszva, hogy a hóhérok, a vérbírák, a sortűz-vezénylők, a szadista államvédelmisek, a legfőbb ügynökök és a megszarolt kis besúgók nem tudnak „(képtelenek) / megbocsátani / áldozataiknak”. Ezért erős a *Mit hoz a múlt?* című, alcímét tekintve kétértelmű „szabad vers”-ének felütése is: a *Múltat* egy félországnyi lakosság „végeképp eltörölné”, ám – szól a csattanó – a Múlt „marad, van és szép / jövője lesz: egyszóval nem nyugszik, nem fér el bőrében, börtönében”. „Elhossa majd a bajt a hajnal...” – állítja keretbe, figyelmeztetésül a *Különös októberi kert*. „...újulni – ha hagyják! – 1 ezer meg száz évesen is kész” a hazaföld – ez pedig a „föld megőszült” tételének ellentétele, a „Most tél van és csend és hó és halál” vízióját felvillantó Előszóval lép „dialógusba” a *Helyzetjelentés Vörösmartynak*. A lírai beszélő a számvetés során természetes módon

szembesül régebbi önmagával:

intertextuálisan a saját szövegeivel. A kötet címében is megidézett (örök)nyár mitológiája vagy az októberé is ebbe a körbe tartozik. De ebbe az a párbeszéd is, amit a híres infinitívuszos versével folytat. Már nem emeli ki, nem nagyítja meg a mártír miniszterelnök nevének monogramját, ehelyett inkább a szótagolással ad nyoma-

tékot a szavának: „csak / el-te-met-ni / az áldozatokat már nagyon kevés! De / né-ven ne-vez-ni / a gyilkosokat / (etcetera) / még mindig túl sok / azoknak akik...!!!” Az Ovidiusnak szóló *Tompa időkben...* keserű humora abból fakad, hogy méltóbb uralkodót, érdemesebb császárt kívánna a „megmentő kiűzetést” remélve. Helyettük – szól *Az Antigonét fordító Ratkó József* emlékének szentelt vers – „rég / új kreónok teszik / a dolgukat: naponta bemutatják a kaméleoni trükköt”.

Bár olyan helyen él, „egy rosszul fűtött nagy mínuszokra állított országban”, ahol a hanyatló birodalom rikácsoló-selypegő kakaduktól hangos, végül mégis inkább azokra a hírekre figyel, amik – a *Csak az első havat*, József Attilától való hiányos mottója szerint – nem a „veszett világ”-ról tudósítanak, hanem amiket a lírai személyiség mélyéből „enszava” hoz. Az utolsó ciklus így visszakanyarodik az első ciklushoz: a halállal keretezi, a halál témakörébe zárja be a kötet verseit. Mint aki eltöprengett az alkotás mesterségbeli titkain és mint aki megítélte a múlandó világ múlandó harcait, végső soron már csak a porból lettünk s porrá leszünk biztos bekövetkeztét – az egyik vers címével –, a *Visszatérést* latolgatja. A loholások, a szökök végezetével annak a sírnyi parcellának a megszerzését, ahová már előre megköszöni „a biztos landolást: / megígért birtokunkra / a jó visszatérést / amen”. Mindenki f ő s z e r e p l ő k é n t találkozik a RENDEZŐVEL – hangsúlyozza írásképevel is a kötet címadó verse, a *Tudom, nagy nyári délután lesz*. Viselt dolgaink tételes elszámolását kérő „szolgák Urá”-t idézi meg az *Árulás, ha nem volta-tok ébren* is, a *Patmoszi trombitákban* pedig az egyedül az Úrtól való, tőle ajándékba kapott h a t á r i d ő n a p l ó t szerepelteti. A ne félj, de tűnődj parancsának legszebb megszólaltatása talán a *Jelek az égi ásatásból*. Kérdéseket sorjázta ismét, újra önmagát szólítva meg: „Szent törvé-

nyek véletlenében / a halál tervét miképp akarja / égre bámuló gyermekként félni / érteni vagy tenni csak ad acta?” A közéleti szerepvállaló verseivel az aktuális politikai-ideológiai küzdelmekben résztvevő, s ezáltal a pamflet, a paszkvillus műfajához forduló Nagy Gáspár végül azzal búcsúzik, hogy minden halandó csak a szent

törvények véletlenében bízhat. Hogy ez a belátás mennyire tágitja ki lírávilága határait és hogyan változtatja meg hangját, hangnemét – erre már csak az ezt követő kötetek adhatnak választ.

Mirkus Béla

PATAKI FERENC: ADY-TRIPTICHON (1977)